

ROLUL LEADERSHIPULUI ÎN ECUAȚIA REGIUNE – REGIONALISM – SECURITATE LA MAREA NEAGRĂ

THE LEADERSHIP ROLE IN THE REGIONAL – REGIONALISM – SECURITY EQUATION IN THE BLACK SEA

Cam.drd.ing. Mihai PANAIT*

Această lucrare prezintă câteva considerații despre conceptul de *leadership*, despre importanța geopolitică și strategică a regiunii Mării Negre și potențialele riscuri și amenințări la adresa securității, stabilității, prosperității și cooperării în spațiul de influență. Studiul încearcă să demonstreze și să valideze o serie de soluții pentru dezvoltarea păcii și stabilității în această parte a lumii. S-a scris mult despre leadership, în nenumărate studii și manuale, și în fiecare zi de jur împrejurul Planetei oamenii discută problemele majore ale omenirii. Leadershipul poate fi cheia pentru securitate și prosperitate în regiunea Mării Negre, cu extindere în regiunea euroatlantică și euroasiatică. Împreună putem construi „punți” peste Marea Neagră, pentru prezent și pentru generațiile viitoare.

This study presents a few considerations about the leadership, the geopolitical and strategic importance of the Black Sea region, and potential threats or risks against security, stability, prosperity, and cooperation. It tries to demonstrate the availability of some solutions for the improvement of peace and stability in this part of the World. Much has been written about leadership in many books, researches or studies, and every day around the world, people discuss the major world problems. Leadership could be the key point to solving the equation region – regionalism and security, and to identifying new ways of building security and prosperity in the Black Sea region, in Euro-Atlantic and Euro-Asian areas. Together, we can build bridges over the Black Sea for the present and future generations.

Cuvinte-cheie: leadership; importanța geopolitică și strategică; riscuri și amenințări; securitate și prosperitate; regiunea Mării Negre.

Keywords: leadership; geopolitic and strategic importance; threats and risks; security and prosperity; the Black Sea region.

Dezechilibrele existente între diferite subregiuni ale Mării Negre au reprezentat, pentru specialiștii în regionalism și securitate, polemici imuabile sau nesfârșite dezlănțuiri ale experimentelor în laboratoarele analiștilor politico-militari. De altfel, atât conceptul de regionalism, cât și cel al securității în această regiune sunt legate de o multitudine de variabile a căror interacțiune ar putea pune leadershipul regional într-o poziție ușor asimilabilă de statele riverane.

Ordinea internațională post pandemie va atinge noi perspective, evidențiate mai ales de evoluția regiunii Mării Negre din punct de vedere

geopolitic. Securitatea în această regiune și în estul Mării Mediterane este modelată, în primul rând, de acțiunile Rusiei, de poziția politico-militară a Turciei și de postura NATO și UE față de măsurile restrictive care ar trebui să fie impuse Moscovei, ca urmare a crizei din Ucraina. Contradițiile geopolitice care guvernează această regiune, precum o serie de paradoxuri cheie care au modelat profilul regiunii până în prezent și care vor continua să-i definească viitorul, își fac simțită din ce în ce mai clar prezența. Acest articol încearcă să ilustreze și să aducă la suprafață aceste paradoxuri, precum interacțiunea minoră dintre factorii economiei ai țărilor din regiune, diferențe majore de religie, etnii și limbă, care influențează securitatea regională.

Noile aspecte pe care securitatea regională la Marea Neagră le va avea vor fi, în primul rând,

*Statul Major al Forțelor Navale
e-mail: mihai.panait@navy.ro

influențate de o nouă abordare a leadershipului regional al NATO, odată cu implementarea noului Concept Strategic¹. Acest Concept Strategic va ține cont de toate modificările mediului de securitate (probabil, cu anumite interpretări și accentuări specifice Mării Negre) și de necesitatea unei cooperări mult mai aplicate în domeniul securității comune. Identitatea Mării Nege este una multidimensională, cu profunde reverberații istorice, și zdruncinată de multiple interese politico-militare și economice ale multor imperii și alianțe.

Șefii de stat și de guvern ai statelor membre ale NATO, cu ocazia reuniunii Consiliului Nord-Atlantic, cu prilejul sărbătoririi a 70 de ani de existență, care s-a desfășurat la Londra, în perioada 3-4 decembrie 2019, l-au desemnat pe Secretarul General NATO să inițieze un proces de reflecție pentru o evaluare a căilor de consolidare a dimensiunii politice a NATO². Cu această ocazie, câteva elemente extrem de importante au fost evidențiate, și anume faptul că NATO trebuie să-și îmbunătățească leadershipul și să crească rolul acestuia pentru asigurarea unui climat de securitate și încredere între națiunile care aparțin aceleiași regiuni. În același spirit, este necesară dezvoltarea unui program de accelerare a cunoștințelor și aptitudinilor în domenii precum leadershipul și planificarea la nivel de comandamente³.

Astfel, securitatea se poate considera ca fiind un rezultat al unor procese, care include *cetățeanul* (securitatea fizică umană), *grupul* sau societatea și *regiunea*. În acest context, securitatea regională la Marea Neagră se poate considera ca fiind una de actualitate, aproape în permanență, dat fiind faptul că unele state din regiune sunt caracterizate de instabilitate sau de promovare intensă a intereselor naționale.

Regiunea și regionalismul în cadrul securității. Conceptualizare

În prima parte a acestui articol vom defini, mai întâi, ecuația *regiune – regionalism* din perspectiva securității, dar și a elementelor specifice distincte Mării Negre, urmând ca, ulterior, să le integrăm și să evidențiem rolul fundamental al leadershipului la nivelul instrumentelor de putere ale statului: diplomatic, informații, militar și economic.

Cele două concepte sunt extrem de vaste, profunde și neclare deopotrivă. Cercetătorii în domeniu le găsesc extrem de dificil de definit cu

o rigurozitate care să fie acceptată de întreaga lume academică. Regiunea reprezintă „un teritoriu de proporții mari, care are anumite caracteristici specifice (de climă, relief, resurse economice etc.)”⁴. Însă această definiție este incompletă și poate fi mult dezvoltată, ținând cont de factorul geopolitic. Literatura internațională definește regiunea ca fiind un grup de țări localizate în același areal geografic, dar fără a identifica clar limitele acesteia. Renumitul profesor american Bruce M. Russett a analizat relația sistem politic – mediu social încercând să identifice în câte regiuni se împarte globul, ținând cont de asemănările și diferențele sistemelor politice, de omogenitatea socială și culturală și, nu în ultimul rând, de interdependența economică⁵.

Considerăm că este eronat dacă analiăm regiunile doar din punct de vedere geografic, fără a lua în calcul sistemele politice care guvernează regiunea Mării Negre, omogenitatea culturală și socială, dimensiunea geografică, atitudinea față de respectarea legilor internaționale și de implementare a deciziilor forurilor internaționale, precum ONU, OSCE etc.

Dar aceste definiții ale regiunii și regionalismului sunt conectate cu elemente dinamice și care se metamorfozează rapid, precum cooperarea în cadrul instrumentelor de putere ale statului (DIME) și în relație cu cele ale statelor din regiunea Mării Negre, integrarea statelor din regiune în cadrul democratic, sub auspiciile ONU, UE și NATO, și, nu în ultimul rând, construirea și dezvoltarea regiunii, având ca fundament obiectivele comune ale tuturor guvernelor. Astfel, regionalismul în interiorul acestei ecuații poate avea valori cuprinse între limite necunoscute și neclar definite, iar leadershipul, ca rezultat final, trebuie să acopere domenii multiple.

Primul ar fi *contextul securității* în regiune, care, conform definițiilor, ar trebui să fie unitar în regiune. Din păcate, securitatea în regiunea Mării Negre are fațete diferite, în funcție de interesele regionale sau globale ale fiecărui stat sau organizație care au interese regionale sau unele pe care să le proiecteze la nivel global. Leadershipul regional nu poate fi caracterizat de identitate și convergență.

Al doilea element este reprezentat de *relațiile internaționale* dintre statele din regiune care ar trebui să se bazeze pe respect și încredere reciprocă. Aceste caracteristici influențează deopotrivă leadershipul și securitatea regională. Atacurile

Federației Ruse din Georgia, din anul 2008, și anexarea ilegală a peninsulei Crimeea contrazic pe deplin atât respectul, cât și încrederea mutuală. Cu atât mai mult, leadershipul a atins cote atât de scăzute încât, fără o implicare totală a tuturor actorilor guvernamentali sau nonguvernamentali, cu greu s-ar mai putea atinge un nivel acceptabil care să reia dialogul multidimensional al relațiilor (internaționale).

Al treilea element considerăm că este evidențiat de *lipsa unui stat lider* care să-și asume responsabilitatea construirii și menținerii unui nivel de securitate conectat pe fundamente democratice. Acest stat sau organizație trebuie să demonstreze devotament, inițiativă și ingeniozitate pentru a aduce la aceeași masă toți factorii implicați. Toate acestea trebuie să evidențieze leadershipul regional, dar fără un actor global care să le înlesnească și care să fie unanim acceptat de toate statele este greu de inițiat.

Și, acum, intervine al patrulea element, și anume *actorul/statul/organizația*, care să sprijine prin calitatea sa de lider de necontestat și acceptat fără excepție. Regiunea ar trebui să fie indivizibilă din punctul de vedere al securității, iar acest element de sprijin trebuie să faciliteze dezvoltarea relațiilor, securității și bunăstării cetățeanului. Cu orice risc, acesta va folosi leadershipul ca instrument de sprijin în delimitarea și definirea clară a regiunii Mării Negre, în contextul securității. Bineînțeles că responsabilitatea inițierii unui astfel de demers este una enormă atât pentru statele riverane, cât și pentru cel care își asumă o astfel de construcție, dar fără un lider pe care toate statele să-l recunoască, ecuația devine un sistem matematic cu foarte multe necunoscute⁶.

Criteriile de definire a regiunii sunt multiple. În primul rând, evidențiem importanța politicii în definirea unei regiuni. Însă politica se bazează pe elementele istorice, geografice, culturale, pe națiunile care compun statele, pe ideologia din care face parte și, nu în ultimul rând, pe lupta pentru putere politico-militară, în detrimentul echilibrului de putere regional. Cu cât este mai mare diferența dintre sferele politice ale fiecărui stat, cu atât integrarea acestora în regiune va fi mai dificilă.

De asemenea, latura culturală și socială a statelor dintr-o regiune poate fi determinantă în definirea omogenității unei regiuni. Cu cât elementele enumerate mai sus sunt omogene, cu

atât statele vor avea mai multe obiective politice, militare, economice, financiare și de dezvoltare comune.

Consider că un alt element important este permeabilitatea granițelor, acesta fiind fundamental pentru identitatea regiunii. În caz contrar, într-o regiune pot apărea subregiuni sau chiar microregiuni diferite, cu atitudini contrastante, cu stabilitate politico-militară volatilă și cu lipsă de respect față de securitatea comună regională.

După căderea Cortinei de Fier, apare tot mai evident *noul regionalism*, definit de relația, formală sau informală, dintre state (dar și actorii nonstatali) – societatea civilă relevantă – companiile private. Astfel, „... noul regionalism nu se limitează doar la organizații și instituții regionale interstatale..., ci mai degrabă este caracterizat de o complexitate, fluiditate și nonconformitate, datorată multitudinii de state și de actori nonstatali care formează coaliții multiple”⁷.

Cel mai mare specialist al relațiilor internaționale al zilelor noastre, Barry Buzan, evidențiază faptul că definiția securității a suferit, de-a lungul timpului, multe forme, însă el consideră complexul securității ca fiind un set de elemente ale căror procese majore de securizare și desecurizare sunt atât de interconectate încât problemele lor de securitate nu pot fi analizate sau rezolvate în mod rezonabil în exteriorul lor⁸. Renumitul profesor al Universității Cornell, Peter Katzenstein⁹, afirma faptul că „denumirea de regiune nu mai este «reală» în ceea ce privește geografia, dar este mai «naturală» în ceea ce privește cultura”.

Însă regionalismul ar putea fi neluat în considerare sau, chiar mai mult, contestat, ținând cont de ambiguitățile pe care le induce și de rezultatele finale diferite, în situația unor analize bazate pe termeni de comparație asemănători, precum cultura, religia, societatea civilă sau interesele politice externe. Însă toate acestea pălesc în fața efectelor pe care regionalismul și securitatea le produc: stabilitatea, democrația și integrarea politico-economică.

Leadershipul și necunoscutele ecuației

Dinamica modificării granițelor țărilor din jurul regiunii Mării Negre reprezintă reflexia puterilor regionale și a intereselor acestora într-un puzzle mult mai sofisticat, precum cel al devenirii de superputere, fapt impus de liderii politici și militari.

Această modificare a granițelor trebuie, mai întâi, evaluată din punct de vedere juridic, deoarece Moscova a demonstrat faptul că interesele naționale prevalează în fața respectului față de normele legale internaționale. Rusia, în acest moment, dovedește faptul că joacă rolul liderului regional în domeniul securității, încercând să pună în gardă de fiecare dată dimensiunea politică și militară a NATO și UE. Interesul întregii regiuni este acela de a bloca sau de a limita tendința Rusiei de a deveni un lider în regiune, chiar dacă aceasta poate apela la șantajul energetic sau la controlul Mării Negre. Experiențele istorice și lecțiile învățate în ultimul secol ne-au demonstrat că echilibrul de putere, sub un leadership comun, ar putea fi o soluție viabilă.

Leadershipul regiunii Mării Negre trebuie să se bazeze pe o puternică rețea politică și economică, armonizată (juridic, economic, diplomatic și financiar) cu celelalte regiuni vecine, în mod convergent și participativ. Construirea leadershipului regional și a cooperării în toate domeniile trebuie să rămână o prioritate a actorilor principali. Asupra acestor lideri vor fi exercitate presiuni enorme din exteriorul sau interiorul regiunii Mării Negre, în folosul unor anumite grupuri de interese.

Un rol hotărâtor al securității mondiale îl are ONU, care și-a asumat continuitatea menținerii unui climat internațional de securitate, de respectare a drepturilor omului și a dreptului internațional¹⁰. ONU, în calitatea sa de lider global, are capacitatea de a crea o rețea între organizațiile internaționale, care să accelereze dezvoltarea unei regiuni pe fundamentele relațiilor internaționale și care să găsească un numitor comun în promovarea securității în regiunea Mării Negre. Realitatea este, practic, o lipsă de cooperare între toate statele riverane, fapt care, pe lângă clusterelor regionale (precum Nagorno Karabah, Transnistria, Peninsula Crimeea, Osetia de Nord, Donbas¹¹), care creează un climat de insecuritate permanent, împiedică dezvoltarea regiunii și promovarea acesteia pe principiile respectului față de legea națională și internațională, drepturile omului și o activitate civică substanțială.

Astfel, integrarea regiunii Mării Negre din punct de vedere politic, militar, economic, financiar, juridic și din punctul de vedere al dezvoltării și cercetării într-un spațiu mult mai mare, cum ar fi cel

euroatlantic, conferă regionalismului, securității și leadershipului posibilități multiple de dezvoltare. Cooperarea în domeniul securității dintre liderii politici din regiune trebuie să se bazeze pe principiile multilateralismului, al internaționalizării și al liberului schimb, pentru a-și atinge atât propriile obiective, cât și pe cele ale statelor din regiune. Această dualitate, național-regional, pune în fața liderului două puncte de referință diametrale, dar care trebuie să conducă regiunea (toate coalițiile componente) către consolidarea națională, regională și globală, în detrimentul unor factori care se opun acestora, cum ar fi: naționalismul, extremismul de orice natură, xenofobia și falsele identități etnoculturale.

Concluzii

Cei mai mari specialiști din lume care au analizat aspectele regiunii, regionalismului și securității dezvoltă propriile perspective teoretice, distincte, evidențiind noul regionalism și abordările ordinii mondiale strâns conectate cu guvernarea regională, cu liberalismul și regionalismul neoclasic și cu securitatea regională. Toate acestea au fost asociate, de-a lungul anilor, cu o varietate de discipline, instituții și școli, aducând astfel perspective noi, evidențiind leadershipul ca o posibilă cale de acțiune. Acești teoreticieni au analizat toate instrumentele care se pot implica în dezvoltarea și rezolvarea soluțiilor ecuației în favoarea leadershipului, care ne permite să folosim relațiile internaționale ca factor simplificator al complexității regionalismului și securității. Atunci când vom putea defini elementele de conexiune între regionalism și securitate, vom găsi, printre multitudinea de soluții, pe un loc fruntaș, elemente care ne vor convinge de faptul că leadershipul este principalul catalizator al încrederii reciproce și securității la Marea Neagră. Cele trei elemente din ecuație, de fapt, sunt inseparabile, ele trebuind să fie tratate unitar, la nivel regional¹².

Leadershipul în conexiune cu unitatea regională la care regiunea Mării Negre poate aspira și în contextul unei cooperări intense în domeniul securității reprezintă elemente care să pună presiune pe actorii globali relevanți, astfel încât noul regionalism să fie promovat mai intens în regiunea Mării Negre.

NOTE:

1 [NATO], *Strategic Concepts*, 24 septembrie 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm, accesat la 17.12.2020.

2 [NATO], *London Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm, accesat la 06.01.2021.

3 [NATO], *NATO 2030: United for a New Era*, Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General, 25 November 2020, p. 30, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf, accesat la 05.01.2021.

4 <https://dexonline.ro/definitie/%20regiune>, accesat la 05.01.2021.

5 Edward D. Mansfield, Etel Solingen, "Regionalism", *Annual Review of Political Science*, 13:1, pp. 145-163, 15 June 2010, https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev.polisci.13.050807.161356#_i3, accesat la 04.01.2021.

6 Sim B. Sitkin, Allan Lind, *Six Domains of Leadership*, Duke University, <https://hr.duke.edu/training/programs/duke-leadership-academy/program-information/six-domains-leadership>, accesat la 07.01.2021.

7 Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw, *Theories of New Regionalism*, 2003, pp. 1-2, https://www.researchgate.net/publication/259580400_Theories_of_New_Regionalism, accesat la 11.01.1021.

8 Barry Buzan (2003), *Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World*, apud F. Söderbaum, T.M. Shaw (eds), *Theories of New Regionalism*, International Political Economy Series, Palgrave Macmillan, London, p. 141, https://doi.org/10.1057/9781403938794_8, accesat la 11.01.2012.

9 Peter J. Katzenstein, *Regionalism in Comparative Perspective*, Cornell University, <https://pkatzenstein.org/data/Regionalism%20in%20Comparative%20Perspective.doc>, accesat la 12.01.2021.

10 [UN], *What We Do*, <https://www.un.org/en/sections/what-we-do/>, accesat la 11.01.2021.

11 Klaus Iohanis, *Axa Rusia-Turcia-Iran complică ecuația la Marea Neagră*, 29.05.2017, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/iohannis-axa-rusia-turcia-iran-complicata-la-marea-neagra-733582>, accesat la 12.01.2021.

12 Fredrik Soderbaum, Timothy M. Shaw, *Introduction: Theories of New Regionalism*, ianuarie, 2003, https://www.researchgate.net/publication/259580400_Theories_of_New_Regionalism, p. 5, accesat la 11.01.2021.

BIBLIOGRAFIE

[NATO], *NATO 2030: United for a New Era*, Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General, 25 November 2020, https://www.nato.int/nato_

[static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf](https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf)

[NATO], *Strategic Concepts*, 24 septembrie 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm

[NATO], *London Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

[UN], *What We Do*, <https://www.un.org/en/sections/what-we-do/>

Buzan Barry (2003), *Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World*, apud Söderbaum F., Shaw T.M. (eds), *Theories of New Regionalism*, International Political Economy Series, Palgrave Macmillan, London, https://doi.org/10.1057/9781403938794_8

Iohanis Klaus, *Axa Rusia-Turcia-Iran complică ecuația la Marea Neagră*, 29.05.2017, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/iohannis-axa-rusia-turcia-iran-complicata-ecuatia-la-marea-neagra-733582>

Katzenstein Peter J., *Regionalism in Comparative Perspective*, Cornell University, <https://pkatzenstein.org/data/Regionalism%20in%20Comparative%20Perspective.doc>

Mansfield D. Edward, Solingen Etel, "Regionalism", *Annual Review of Political Science*, 13:1, 15 June 2010, https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev.polisci.13.050807.161356#_i3

Russett Bruce, *International Regions And The International System. A Study in Political Ecology*, Yale University, RANDMCNALLY & COMPANY, Chicago.

Sitkin B. Sim, Lind Allan, *Six Domains of Leadership*, Duke University, <https://hr.duke.edu/training/programs/duke-leadership-academy/program-information/six-domains-leadershipNATO>, *London Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

Söderbaum Fredrik, Shaw M. Timothy, *Theories of New Regionalism*, 2003, https://www.researchgate.net/publication/259580400_Theories_of_New_Regionalism

<https://dexonline.ro/definitie/%20regiune>